

УДК 343.01

А. Ю. Доброскок
здобувач кафедри
кримінології та кримінально виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ КЛАСИФІКАЦІЇ ОСНОВНИХ ДЕТЕРМІНАНТ ВАНДАЛІЗМУ

Актуальність. Вандалізм є надзвичайно складною формою девіантної деструктивної поведінки, яка існувала на всіх етапах розвитку суспільства і була характерною для усіх типів соціальних культур. У сучасному світі проблема вандалізму не втратила своєї актуальності, навпаки, набула нового звучання та нових форм вираження. Вандалізм проник практично в усі сфери суспільних відносин, торкнувся усіх прошарків суспільства, тим самим розширивши свою правову природу та вийшовши за межі традиційного юридичного тлумачення. Все більша кількість актів вандалізму через свою жорстокість і цинізм набуває суспільного резонансу, а матеріальні збитки, яких завдають вандалі, з кожним роком відчутно зростають.

Однак, незважаючи на очевидну шкоду, яка заподіюється «звичними» вандальними діями, проблемам всебічної оцінки вандалізму та його запобігання на сьогодні приділяється недостатньо уваги. Так, у більшості наукових досліджень вандалізм продовжує висвітлюватись виключно в аспекті констатації загальновідомих фактів, характеристики лише основних його різновидів, визначення лише матеріальних збитків, аналізу лише традиційних заходів профілактики. Разом із тим, на сьогодні практично не дослідженими залишається більшість питань, що пов'язані із визначенням предикторів вандальної поведінки та характеристикою механізму формування даної девіації. Недослідженість даних проблем у теорії негативно позначається на правозастосовчій діяльності, зокрема, суттєво знижує потенційну ефективність впроваджуваних заходів і методів боротьби та попередження вандалізму.

Викладене вище обумовлює необхідність і практичну значимість більш детального наукового аналізу детермінаційного механізму вандальної поведінки, якому пропонується присвятити дану наукову статтю.

Мета: Метою дослідження є розкриття причин та умов вандалізму, що дозволить не тільки глибше зрозуміти його мотиваційну основу, але й створить наукове підґрунтя для розробки дієвих способів його запобігання, впровадження ефективних методів корекційної та профілактичної роботи з особами, які схильні до вчинення злочинів вандальної спрямованості.

Виклад основного матеріалу. Приступаючи до безпосереднього аналізу детермінант вандалізму,

в перш чергу необхідно бодай коротко зупинитись на поясненні загальнотеоретичних категорій і понять теорії причинності, яка в кримінологічній науці має методологічне значення й у значній мірі пояснює сутність і зміст правової природи злочинів, розкриває соціальну сутність особи злочинця, а також лежить в основі розробки заходів протидії злочинності.

Водночас, незважаючи на таке вагоме теоретичне і практичне значення, серед сучасних кримінологів так і не було досягнуто принципової єдності наукових поглядів на зміст теорії причинності. Зокрема, дехто з науковців за основу пропонує брати такі категорії, як «причини» та «умови». Інші – наполягають на доцільності розширення зазначеного переліку за рахунок включення до нього таких понять, як «фактори» та «чинники». Серед нетрадиційних підходів можна зустріти також пропозиції щодо виокремлення «внутрішньо-індивідуалізованих традицій, звичок, інтересів», «несприятливих умов морального формування особи злочинця», «умов-ситуацій», «передумов», «мотивації» тощо. При цьому неоднозначними є погляди на зміст всіх перерахованих вище категорій. Іноді вони застосовуються як тотожні, іноді – як взаємозамінні; досить часто відбувається підміна одного поняття іншим а також нічим не обґрунтоване розширення чи звуження їх справжнього змісту.

Нажаль, обмежений обсяг даної статті не дозволяє в повній мірі дослідити зазначену проблему, тим більше, що вона виходить далеко за рамки окресленого предмета дослідження і потребує самостійного наукового аналізу. У зв'язку з цим, ми пропонуємо лише тезисно окреслити основні положення, які в загальних рисах розкривають суть основних категорій теорії причинності.

Традиційно, вихідним елементом механізму детермінації в кримінології прийнято вважати «чинники». Переважна більшість науковців «чинники» пропонує визначати як «рушійну силу будь-якого процесу, що визначає, обумовлює (детермінує), його характер або окремі риси» [1, с. 137]. За сприятливих обставин розвитку «чинники» спричиняють появу «передумов» злочинної поведінки. Саме «передумови» провокують виникнення і розвиток певного процесу [2, с. 613], в тому числі вчинення вандалізму. В свою чергу, реалізовані передумови екстраполюються у

відповідні «умови» вчинення злочину [1, с. 137]. При цьому характерною рисою умов, яка дозволяє зрозуміти їх сутність, є те, що «самі по собі вони не можуть перетворитися в нову дійсність, а лише роблять її можливою» [1, с. 138]. Іншими словами, умови роблять реальним існування відповідних «причин» вчинення злочинів вандалізму спрямованості.

У найбільш загальному розумінні причини являють собою «явище чи сукупність взаємопов'язаних явищ, які породжують за відповідних умов інше явище, що розглядається як його наслідок (результат)» [3, с. 157]. Деякі науковці, намагаючись провести розмежування причин і умов, розглядають перші як «те, що виражає сутність явища й напрям його розвитку», а другі – як «те, що або сприяє, або перешкоджає дії причини, при цьому не визначаючи його сутності» [4, с. 4]. Водночас, незважаючи на наявність суттєвих відмінностей, між причинами та умовами зберігається тісний взаємозв'язок: самі по собі (без наявності причин) умови не можуть детермінувати злочин; так само як і причини не можуть реалізувати закладені в них криміногенні можливості без наявності сприятливих умов.

«Причини» вандалізму, у свою чергу, знаходять свою конкретизацію та деталізацію у різноманітних «факторах» – категоріях, що використовуються для характеристики різноманітних сфер суспільного життя – економічної, політичної, соціальної, духовної тощо. Різного роду недоліки та прорахунки в цих сферах, які негативно впливають на особу, і є тими безпосередніми факторами, які обумовлюють вчинення злочинів вандалізму спрямованості.

Вище ми у загальних рисах розкрили співвідношення і взаємозв'язок основних категорій теорії причинності: чинників, передумов, умов, причин і факторів. Однак у науковій літературі, а також в періодичних виданнях, і особливо в ЗМІ, всі вони нерідко отождожуються, або ж об'єднуються узагальнюючим терміном – «детермінанти». На нашу думку, використання даного терміну як збірного поняття, що включає в себе найрізноманітніші соціально-негативні явища і процеси, які обумовлюють злочинність як свій наслідок, у даному дослідженні є цілком прийнятним і доцільним. Адже у найбільш загальному значенні «детермінанта» означає «1) домінуючий вплив, основний чинник; 2) причину, передумову, яка приводить до певного результату» [5, с. 215]. Саме у такому узагальнюючому значенні ми пропонуємо досліджувати основні детермінанти вандалізму.

Мабуть ні у кого не викликає сумнівів той факт, що вандалізм є досить складним правовим феноменом, який характеризується надзвичайним різноманіттям зовнішніх форм вираження,

широкою гамою мотивів та внутрішніх спонукань, неоднорідним суб'єктивним складом, різними за характером наслідками. Однак, викладеним вище не обмежується складність вандалізму. Він також має неоднорідну та багаторівневу систему детермінант, які у своїй сукупності та взаємодії активізують вандалісну поведінку особи.

Про багатоманітність криміногенних детермінант вандалізму свідчить принаймні той факт, що в сучасній юридичній літературі можна зустріти відразу кілька підходів до їх упорядкування, і всі вони концептуально відрізняються один від одного. Узагальнивши обґрунтовані в літературі наукові підходи, а також матеріали вивчених нами кримінальних проваджень у справах про злочини вандалізму спрямованості, ми прийшли до висновку, що сучасний вандалізм, який має безліч зовнішніх форм вираження і складне мотиваційне підґрунтя, виникає та реалізується під дією розгалуженої системи детермінант. Значна частина з них має загальний характер і є типовою для усієї злочинності загалом. Однак серед них є й такі, що мають специфічний характер і у зв'язку з цим допомагають розкрити усі тонкощі механізму детермінації вандалізму.

Для зручності аналізу, а також для максимального повного врахування усіх причин, які обумовлюють вчинення злочинів вандалізму спрямованості, ми об'єднали усі детермінанти вандалізму у дві великі групи: 1) об'єктивні (або, як їх іноді називають в літературі – зовнішні) – залежать від обставин об'єктивної дійсності; 2) суб'єктивні (внутрішні) – залежать від самої особи. В рамках кожної із зазначених груп ми виокремили кілька однорідних підгруп, зміст яких, у свою чергу, розкрили за допомогою конкретних детермінант. Нижче пропонуємо розглянути запропоновану нами систему більш детально.

1. Об'єктивні детермінанти.

1.1. Політичні детермінанти. Політичні причини напряму залежать від політичної ситуації, яка склалась на конкретному етапі розвитку нашої держави, а також від політичного курсу в найбільш важливих сферах суспільного життя країни. Узагальнення результатів проведеного нами дослідження дозволило визначити кілька фундаментальних причин політичного характеру, які детермінують злочини вандалізму спрямованості: 1) системна криза в політичному житті нашої країни, нестабільність політичного курсу, розконцентрованість політичної влади; 2) інертність та недостатня гнучкість існуючих політичних інститутів; їх неспроможність своєчасно адаптуватися до нових соціальних вимог і запитів, а також зняти протиріччя між політичною елітою та суспільством; 3) низькі державні мінімальні стандарти основних показників якості життя в Україні; 4) високий рівень корупції; бюрократизація

системи управління; віддаленість пересічних громадян від носіїв влади та відчуженість від неї; 5) наростання відчуття незахисності; 6) відсутність ефективних механізмів реалізації державної політики щодо захисту дитинства; невиконання Україною взятих на себе зобов'язань та рекомендацій міжнародних експертів з охорони дитинства; 7) зниження рівня етнонаціональної толерантності, що призводить до збільшення проявів ксенофобії, расизму та нетерпимості; декларативний характер державної політики з протидії цим негативним явищам; 8) тенденційність й обмеженість у формуванні та реалізації політики пам'яті; відсутність довготермінової державної стратегії вирішення конфліктних історичних питань; 9) приділення недостатньої уваги розробці та впровадженню послідовної та історично обгрунтованої політики декомунізації; відсутність загального політичного консенсусу щодо оцінки радянського періоду в історії України, а також єдиної політики щодо пам'ятників цього періоду тощо.

1.2. Економічні детермінанти. Так само як і політичні, економічні детермінанти в цілому мають загальний характер, а тому більшістю науковців відносяться до опосередкованих причин вандалічної поведінки. Однак, на нашу думку, в окремих випадках рівень економічного розвитку нашої держави і всі взаємопов'язані із ним негативні економічні процеси необхідно розглядати як безпосередні причини вандалізму. В першу чергу, це стосується таких його різновидів, як корисливий та тактичний вандалізм.

Узагальнення матеріалів кримінальних проваджень у справах про вандалізм дозволив нам визначити такі негативні економічні явища та процеси, які детермінують вандалічну поведінку: 1) криза виробництва; скорочення асигнувань на модернізацію виробництва; 2) безробіття; відсутність роботи й стабільного заробітку; тотальна невивплата заробітної плати; «відтік» найбільш кваліфікованих працівників закордон; 3) інфляція; стрімке зростання цін; подорожчання комунальних послуг; дисбаланс реальних потреб населення із рівнем їх фактичного задоволення; 4) скорочення рівня доходів і, як наслідок, зниження життєвого рівня переважної більшості населення; 5) майнова поляризація різних прошарків суспільства; поділ населення за ознаками майнової нерівності; зростання частки незабезпечених та малозабезпечених громадян в загальній структурі населення; 6) суттєве скорочення фінансових асигнувань в культурно-виховну сферу; тотальне недофінансування дошкільних і шкільних навчально-виховних закладів; скорочення числа комунальних культурно-просвітницьких закладів тощо.

1.3. Ідеологічні детермінанти. Є всі підстави стверджувати, що на сучасному етапі історичного

розвитку наша держава переживає наймасштабнішу морально-духовну кризу. Ідеологічні засади суспільства, які формувались протягом багатьох століть, виявились незахищеними перед молодим поколінням, представники якого, прагнучи задовольнити свої життєві потреби, переходять усі рамки дозволеного, посягаючи на об'єкти, що мають історичну, художню, археологічну, релігійну та іншу цінність. При цьому *серед основних ідеологічних детермінант, які обумовлюють вчинення злочинів вандалічної спрямованості, найбільше занепокоєння викликають наступні:* 1) системна криза в духовній сфері життя суспільства; деформація правових, ідеологічних, моральних та інших засад суспільного життя; 2) деградація одних та повне руйнування інших загальноновизнаних духовних цінностей; докорінна зміна світогляду і переосмислення традиційних ціннісних засад; 3) відсторонення держави від визначення ідеологічних орієнтирів та основних моральних засад суспільного життя; перехід від тотальних заборон до вседозволеності; втрата національної культурної ідентичності; відсутність чіткої й ґрунтовно визначеної національної ідеї; 4) ескалація міжнаціональних та міжрелігійних конфліктів; збільшення рівня нетолерантності та нетерпимості; активізація расизму, ксенофобії, антисемітизму; нарощення воєнничого націоналізму; 5) дегуманізація життя та зниження активності комунікації (особливо в містах); монотонність і запрограмованість людської поведінки; 6) падіння духовного та загальноетичного рівнів розвитку людства; зниження рівня релігійності та моральності в суспільстві; несприйняття громадянами (особливо молоддю) усталених етичних норм і загальносоціальних правил поведінки; 7) пропаганда культу насильства, жорстокості, цинізму, негативних проявів людської сутності в ЗМІ; зміщення культурних цінностей; 8) низький контроль за інформаційним простором; 9) різке зниження цінності історичного досвіду; втрата попередніх і відсутність нових традицій та ритуалів; розрив взаємозв'язку часів і поколінь; 10) нарощення соціально-політичної інфантильності молоді [6, с. 16]; деморалізація та авторитарна спрямованість у спілкуванні молодого покоління; 11) дезорганізації молоді; активізація діяльності неформальних молодіжних об'єднань екстремістської спрямованості; 12) нарощення кримінальної субкультури; посилення конформізму та свідомого несприйняття нав'язаних ідеалів і цінностей тощо.

1.4. Правові детермінанти. Недоліки в нормативно-правовому регулюванні будь-якої сфери суспільних відносин неодмінно призводять до активізації негативних явищ та процесів у ній. Сказане в повній мірі стосується й вандалізму. Водночас, як свідчать результати проведеного нами аналізу чинного законодавства, окрім відсутності

прямих норм, які передбачають кримінальну та адміністративну відповідальність за вандалізм, сучасна система нормативно-правового регулювання механізму протидії злочинам вандалізму спрямованості характеризується ще цілою низкою системних недоліків. Основними з них є наступні: 1) декларативний характер та популістична спрямованість більшості законодавчих актів у сфері охорони суспільної моралі, громадського порядку та безпеки; 2) недосконалість нормативно-правового забезпечення реалізації державної політики у сфері протидії расизму, ксенофобії, національної чи релігійної нетерпимості; 3) відсутність підзаконних нормативно-правових актів, що визначають механізм реалізації законодавчих положень у зазначених вище сферах; 4) низький рівень правосвідомості, правової культури та правового виховання громадян (особливо молоді); 5) відсутність на загальнодержавному рівні комплексних програм підвищення рівня толерантності в суспільстві, підвищення рівня суспільної моралі та духовності, а також протидії злочинам вандалізму спрямованості; 6) низька ефективність діяльності правозастосовних органів; 7) ігнорування рекомендацій міжнародних інституцій, а також неврахування в законодавстві міжнародно-правових стандартів протидії вандалізму тощо.

1.5. Організаційні детермінанти. У дану групу ми об'єднали цілу низку негативних явищ та факторів, які обумовлюють вчинення злочинів вандалізму спрямованості і які пов'язані із недосконалою роботою різноманітних установ та інституцій у цій сфері. Як свідчить узагальнення результатів проведеного нами дослідження, до основних організаційних детермінант слід віднести: 1) розбалансованість механізму протидії злочинам вандалізму спрямованості, його невідповідність вимогам сьогодення та постійно зростаючій суспільній небезпечності вандалізму поведінки; обмежений характер такого механізму та його неспроможність охопити всі сфери суспільного життя, в яких найбільш часто проявляються акти вандалізму; 2) низька ефективність інституційної організації впровадження державної політики протидії злочинам вандалізму спрямованості; 3) відсутність єдиної гармонійно розвиненої та всеохоплюючої системи суб'єктів протидії вандалізму, численні недоліки в їх роботі; дублювання функцій між різними суб'єктами такої системи; відсутність спеціально призначених підрозділів, які спеціалізуються на попередженні та розкритті злочинів вандалізму спрямованості; 4) відсутність конкретизації завдань, покладених на органи, які здійснюють протидію вандалізму; неналежне виконання співробітниками таких органів своїх повноважень; 5) ігнорування специфічного характеру злочинів вандалізму спрямованості в практичній діяльності правоохоронних органів; 6) від-

сутність комплексної та достовірної статистичної звітності, яка б дозволяла здійснювати постійний аналіз характеру, масштабу поширення та динаміки вандалізму, а також відсутність профілактичного обліку осіб, які вчинили злочини вандалізму спрямованості; 7) зниження профілактичного потенціалу діяльності правоохоронних органів, які здійснюють протидію вандалізму; приділення недостатньої уваги профілактичній роботі з особами, які схильні до вчинення вандалізму; 8) неузгодженість політичних, економічних, соціальних, правових, організаційних та інших заходів протидії злочинам вандалізму спрямованості; зосередження уваги на самому процесі організації та проведення заходів профілактики вандалізму, а не на їх результаті; невиконання, або ж неповне виконання попереджувальних заходів, передбачених в програмах протидії вандалізму; 9) недостатня ефективність заходів охорони об'єктів, які становлять значну історичну, культурну, археологічну, релігійну, художню та іншу цінність; 10) неналежний контроль за утриманням та благоустроєм кладовищ та інших місць поховань; відсутність або неналежна організація на них пропускового режиму; 11) легкодоступність об'єктів і предметів, на які в переважній більшості випадків посягають вандали тощо.

1.6. Соціальні детермінанти. Як свідчать результати проведеного нами дослідження, злочини вандалізму спрямованості детерміновані цілою низкою негативних процесів, які відбуваються в соціальній сфері життя суспільства. Основні з них такі: 1) затяжна соціально-економічна криза і, як наслідок, суттєве зниження рівня життя населення; відсутність ефективних гарантій соціального захисту громадян; зменшення уваги держави до вирішення проблем найбільш незахищених верств населення; 2) соціальна нестабільність; зневажливе ставлення до соціальних норм поведінки, звичаїв і традицій; падіння загальнокультурного рівня; невихованість молодого покоління; 3) збільшення рівня соціальної конфліктності у зв'язку з різким розшаруванням населення; посилення соціальної нерівності за матеріальною, політичною, національною, расовою, етнічною, релігійною, статусною та іншими ознаками; 4) диференціація суспільства за ознакою матеріального достатку; 5) загальна криміналізація суспільства; використання мови ворожнечі у засобах масової інформації; 6) поширення у масовій свідомості ксенофобських стереотипів; збільшення проявів расизму, радикалізму, крайнього націоналізму, антисемітизму, нетерпимості, а також міжетнічних, міжрелігійних і міжнаціональних конфліктів; 7) суттєве якісне та кількісне розширення асоціального та антисоціального середовища на фоні тотального зубожіння населення; маргіналізація населення; 8) загальнодоступність алкоголю,

наркотичних засобів і психотропних речовин і, як наслідок, розповсюдженість алкоголізму, наркоманії та токсикоманії; 9) пропаганда жорстокості, насильства та вандалізму в ЗМІ; 10) надання переваги спілкуванню через інтернет-ресурси, що полегшує процес налагодження контактів із особами, що мають схожі інтереси, а також дозволяє швидко об'єднатись у мобільні групи, в тому числі з протиправною метою; 11) толерантність до вандалізму тощо.

1.7. Педагогічні детермінанти. За своєю сутністю педагогічні детермінанти мають соціальний характер і є одним із різновидів попередньої проаналізованої нами групи. Однак, ми все ж таки пропонуємо розглянути їх більш детально, зважаючи на ту особливу роль, яку вони відіграють в детермінаційному механізмі вандалізму.

Аналіз наукової літератури, а також матеріалів кримінальних проваджень у справах про злочини вандалізму спрямованості дозволив нам визначити цілу низку соціально-педагогічних детермінант вандалізму, які для зручності аналізу ми об'єднали у п'ять груп. До першої групи ми віднесли негативні фактори, пов'язані із несприятливим сімейним мікросередовищем; до другої групи – негативні фактори, пов'язані із недоліками сімейного виховання; до третьої групи – негативні фактори, пов'язані із недоліками шкільного виховання; до четвертої групи – негативні фактори, пов'язані із недосконалістю системи позашкільної зайнятості; до п'ятої групи – фактори, пов'язані із негативним впливом найближчого соціального оточення. Зокрема, це:

- спостереження за поведінкою інших осіб (рідних та близьких, однокласників, друзів, сусідів, знайомих), яка має деструктивний, руйнівний, агресивний, насильницький характер;
- наявність у колі друзів тих, хто постійно виявляє неповагу та цинізм до суспільства, нехтує загальноприйнятими нормами і правилами поведінки;
- постійні конфліктні відносини з батьками, вчителями, однокласниками та іншими особами з найближчого оточення;
- негативні взаємовідносини в колективі, які носять деструктивний характер; відсутність взаємоповаги та взаємодопомоги;
- пропагування деякими неформальними молодіжними організаціями агресивних форм соціального протесту, який за часту супроводжується агресивними вандалістичними діями тощо.

2. Суб'єктивні детермінанти.

2.1. Низький духовний та культурний рівень особистості. Узагальнивши результати проведеного нами аналізу кримінальних проваджень у справах про злочини вандалізму спрямованості, а також проаналізувавши наукову літературу, ми прийшли до висновку, що серед основних негатив-

них факторів духовного та культурного життя, які детермінують вандалістичну поведінку особи, найбільше занепокоєння викликають наступні: 1) ціннісна деградація, деструкція ціннісної сфери та життєвих орієнтирів особистості; 2) загальний низький рівень культури, моральних уявлень і соціально-прийнятих навичок поведінки; 3) вияв неповаги та зневажливого ставлення до інших членів суспільства, до їх особистого простору, поглядів, переконань, власності; 4) спотворення основних моральних, етичних, духовних цінностей та установок; 5) несформованість особистісних структур; педагогічна занедбаність; 6) інфантильність, нестійкість та мінливість системи ціннісних орієнтацій, загальна соціальна пасивність, уникнення відповідальності за власні вчинки; 7) деформоване сприйняття суспільства та свого місця в ньому; 8) невідповідність та суперечність поглядів і бажань загальноновизнаним суспільним нормам і правилам поведінки; 9) набуття негативного асоціального досвіду (в сім'ї, школі, неформальній групі, трудовому колективі); 10) відсутність необхідних навичок саморегуляції, самоконтролю та дисципліни; 11) відсутність соціального контролю за поведінкою дитини, зловживання можливостями дистанційного виховання (через телефонні дзвінки, інтернет тощо) тощо.

2.2. Порушення процесу соціалізації особистості. Аналіз сучасних соціальних умов життя дозволив нам визначити декілька основних детермінант вандалістичної поведінки, які викликані різноманітними порушеннями процесу соціалізації особистості. В їх числі: 1) зловживання алкогольними напоями, наркотичними засобами, психотропними речовинами; 2) наявність постійних конфліктів у найближчому соціальному оточенні; 3) загальна девіантність особистості, її схильність до протиправної, антигромадської поведінки; 4) підвищений рівень конформності, що полегшує входження особи до складу неформальних об'єднань, за часту протиправної спрямованості; 5) приналежність до певної субкультури (фанати, графісти, скінхеди тощо) і підкорення тим правилам, які для неї характерні; 6) засвоєння в сім'ї та школі таких поведінкових шаблонів, які виявляються недоречними в нових соціальних умовах її життєдіяльності або суперечать загальноприйнятим нормам і правилам поведінки; 7) наявність попереднього протиправного досвіду, в тому числі вчинення актів вандалізму тощо.

2.3. Відхилення в поведінці та способі життя особи. Серед основних детермінант, які ми відносимо до цієї групи, варто згадати такі: 1) відсутність в особи бажання, можливості з користю використовувати свій вільний час; 2) нездатність особи до саморегуляції, самоконтролю та самодисципліни; 3) обмеження або відсутність в особи можливостей для самореалізації, проявлення своїх здібнос-

тей, особистих якостей, розкриття потенціалу; 4) небажання або неспроможність конструктивної взаємодії; 5) неадекватна самооцінка та занижений рівень домагань; 6) дискомфортність умов проживання, навчання, роботи, бажання їх змінити, удосконалити, підлаштувати під особисті потреби; 7) постійні або затяжні конфлікти в сім'ї, за місцем проживання, роботи чи навчання; 8) прагнення задовольнити особисті потреби, досягнути бажаного результату, збагатитись, отримати матеріальні блага чи будь-яку іншу вигоду тощо.

2.4. Розлади емоційно-вольової сфери. Серед найбільш поширених розладів емоційно-вольової сфери особи, які лежать в основі більшості мотивів вандалізму і детермінують вандалську поведінку, варто задати такі: 1) відкрита зневага до людської гідності, оточуючих, суспільства, правил людського співіснування; 2) загострення ксенофобських поглядів та переконань, нетерпимість та нетолерантність за ознаками статі, віку, раси, кольору шкіри, національності, віросповідання тощо; 3) бажання помститись, що виникає на ґрунті міжособистісних неприязних стосунків; 4) потреба у самоствердженні та самореалізації, що зачасти поєднується із накопиченим почуттям гніву, зневіри, недооцінки, розчарування; 5) прагнення підвищити свій соціальний статус: завоювати та зміцнити свій особистий авторитет, привернути до себе увагу, виділитись із «сірої маси», виразити сміливість, продемонструвати силу, заслужити повагу однолітків, здобути престиж, домінування, зайняти лідируючі позиції в групі тощо; 6) бажання дослідити можливості свого впливу на суспільство; висловити цинічний протест проти правил громадського співжиття; 7) прагнення особи задовольнити свої егоїстичні спонукання та естетичні потреби; 8) висловлення протесту, що може виражати незгоду з усталеними, багатовіковими традиціями; свідоме несприйняття норм і правил, які обмежують особисту свободу; 9) вияв цікавості, надмірна допитливість, «руйнівне експериментаторство»; 10) бажання зняти емоційну напругу та роздратованість, вимістити свої негативні емоції та переживання, отримати емоційну розрядку; 11) загострення почуття індивідуалізму, егоцентризму, інтолерантності тощо.

2.5. Особливості психофізичного стану. Дана група детермінант тісно пов'язана із попередньою, оскільки негативні фактори, які до неї входять, також в значній мірі характеризують мотиваційну сферу вандалізму. Як свідчать результати проведеного нами дослідження, вандалську поведінку особи обумовлюють такі негативні психофізичні стани: 1) алкогольне або наркотичне сп'яніння, сильне душевне хвилювання; 2) злість, гнів, ворожість, цинізм, жорстокість, нігілізм, неприязнь до інших людей, огида; 3) тривожність, нервова дратівлива слабкість, імпульсивність, психоло-

гічна невірноваженість; 4) виражена чутливість і вразливість, неспроможність до самореалізації; 5) заздрість та ревності; 6) нудьга; 7) втома, дратівливість, напруженість, розчарування, зневіра, незадоволення очікувань тощо.

2.6. Психологічні відхилення. З усіх психологічних відхилень вандалську поведінку з високою ймовірністю детермінують наступні: невірноваженість психіки; акцентуації характеру; реакції емансипації та групування; соціальний інфантилізм; підвищений рівень тривожності, агресивності та імпульсивності; нездатність до саморегуляції; емоційна нестійкість; загострення схильностей до наслідування, навіювання, зараження, підпорядкованості; вроджені психопатії; аномальні відхилення в розвитку вищої нервової діяльності; сексуальні девіації, такі як некрофілія, некросадизм, некрофагія, фетишизм, пігмаліонізм, полюціонізм, піролагнія тощо.

Висновки. Підсумовуючи викладене в даній статті зазначимо, що складна правова природа та багатоманітність зовнішніх форм вираження вандалізму обумовлюють складний характер та багатогранність його детермінаційного механізму. Свідченням цього є обґрунтована нами вище багаторівнева розгалужена система негативних факторів, які обумовлюють вчинення злочинів вандалської спрямованості. Водночас, варто наголосити, що розподіл окремих причин та умов вандалізму по групах та підгрупах має досить умовний характер. Річ у тім, що всі детермінанти перебувають між собою у тісному взаємозв'язку та взаємодії, впливають одна з одної, доповнюють і розвивають одна одну. Саме тому на практиці досить важко, і в абсолютній більшості випадків практично неможливо визначити якусь одну детермінанту, яка обумовила вчинення окремо взятого акту вандалської поведінки. Всі вони мають комплексний характер.

Література

1. Гусак Т.П. Протидія злочинним діям, що вчиняються особами у складі натовпу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Гусак Тарас Петрович; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., – 2015. – 20 с.
2. Новий тлумачний словник української мови: в 3 т. / [уклад.: В. Яременко, О. Сліпущко]. – [2-е вид., виправ.] – Київ : АКОНІТ, 2008. – Т. 1: А–К. – 2008. – 928 с.
3. Горб Н.О. Наруга над могилою: кримінально-правовий та кримінологічний аналіз : дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Академія адвокатури України. – К., 2005. – 225 с.
4. Зуйков Г.Г. К вопросу о понятии причин преступления и условий, способствующих его совершению / Г.Г. Зуйков // Вопросы предупреждения преступности. – Москва : Юрид.лит., 1965. – № 2. – С. 4–7.
5. Оксфордский толковый словарь по психологии / Под ред. А. Ребера : В 2-х тт. – Т.1. [Пер. с англ. Е. Ю. Чеботарева]. – М. : Вече АСТ, 2003. – 592 с.

6. Любченко А. О., Савельєва Н. М. Соціальні проблеми і профілактика вандалізму: навч. посіб. [для студ. і магістр. спец-тей «Соц. робота» і «Соц. педагогіка»] / А. О. Любченко, Н. М. Савельєва. – Полтава : ПНПУ, 2017. – 75 с.

Анотація

Доброскок А. Ю. Загальні засади класифікації основних детермінант вандалізму. – Стаття.

Аналізується зміст і значення таких загальнотеоретичних категорій і понять теорії причинності, як «причини», «умови», «фактори», «чинники», «передумови» і на основі проведеного аналізу робиться висновок, що в якості збірного поняття, яке включає в себе найрізноманітніші соціально-негативні явища і процеси, які обумовлюють злочинність як свій наслідок, доцільно використовувати термін «детермінанти». Узагальнюються обґрунтовані в літературі наукові підходи до визначення основних причин та умов вандалізму і констатується, що сучасний вандалізм, який має безліч зовнішніх форм вираження і складне мотиваційне підґрунтя, виникає та реалізується під дією розгалуженої системи детермінант. Обґрунтовується підхід, за якого усі детермінанти вандалізму диференціюються на дві групи – об'єктивні (зовнішні) та суб'єктивні (внутрішні). В рамках кожної групи виділяються однорідні підгрупи, зміст яких розкривається за допомогою конкретних детермінант.

Ключові слова: вандалізм, девіантна поведінка, детермінанти, детермінаційний механізм вандалізму, злочини вандалізму, спрямованості, причини, умови, фактори, чинники.

Аннотация

Доброскок А. Ю. Общие положения классификации основных детерминант вандализма. – Статья.

Анализируется содержание и значение таких общетеоретических категорий и понятий теории причинности, как «причины», «условия», «факторы», «факторы», «предпосылки» и на основе проведенного анализа делается вывод, что в качестве собирательного понятия, которое включает в себя самые социально-негативные явления и процессы, которые обуслови-

вают преступность как свое следствие, целесообразно использовать термин «детерминанты». Обобщаются обоснованные в литературе научные подходы к определению основных причин и условий вандализма и констатируется, что современный вандализм, который имеет множество внешних форм выражения и сложное мотивационное основание, возникает и реализуется под действием разветвленной системы детерминант. Обосновывается подход, при котором все детерминанты вандализма дифференцируются на две группы – объективные (внешние) и субъективные (внутренние). В рамках каждой группы выделяются однородные подгруппы, содержание которых раскрывается с помощью конкретных детерминант.

Ключевые слова: вандализм, девиантное поведение, детерминанты, детерминационных механизм вандалізму, преступления вандалізму, направленности, причины, условия, факторы, факторы.

Summary

Dobroskok A. Yu. General principles of classification of the main determinants of vandalism. – Article.

The content and meaning of such general theoretical categories and concepts of causation theory as "causes", "conditions", "factors", "factors", "prerequisites" are analyzed, and on the basis of the conducted analysis, it is concluded that as a collective concept, which includes a variety of socio-negative phenomena and processes that determine crime as a consequence, it is advisable to use the term "determinants". Scientific approaches to determining the root causes and conditions of vandalism are summarized in the literature, and it is stated that modern vandalism, which has many external forms of expression and a complex motivational basis, arises and is realized under the influence of an extensive system of determinants. The approach under which all determinants of vandalism are differentiated into two groups – objective (external) and subjective (internal) is substantiated. Within each group, homogeneous subgroups are distinguished, the content of which is revealed by specific determinants.

Key words: vandalism, deviant behavior, determinants, deterministic mechanism of vandal behavior, vandalism, causes, conditions, factors, factors.